

KORONA KIRÁLY NÉLKÜL

A SZENT KORONA SORSA A 20. SZÁZADBAN

BACZONI DOROTTYA

Ha egyetlen tárgy történetén keresztül kellene elmesélnünk a magyar történelem egészét kezdetektől napjainkig, akkor az jó eséllyel kizárólag – és a legjobban – a Szent Korona bemutatásával lenne megvalósítható. Nincs még egy olyan tárgy, amely a Szent Koronához hasonlóan végigkísérte volna történelmünk szinte összes jelentős fordulópontját, és aminek a megszerzése, birtoklása és biztonságban tudása ilyen téttel bírt volna. Megannyi legenda övezi, de már pusztán dokumentálható története is filmbe illő: ellopták, menekítették, elásták, megsérült, rövid időre elvesztették, majdnem a befagyott Dunába esett, összesen tizenegy alkalommal tért haza külföldről. Mégis megúsza a pusztulást. A Szent Korona tehát történelmünk tanúja, egyben annak lenyomata, a legfontosabb nemzeti szimbólumunk és kincsünk, ami fontosabbnál fontosabb jelentéstartalommal bír. „Mi ugyan kicsiny ország vagyunk, de van egy páratlan értékünk, a Szent Korona” – mondta Slachta Margit a köztársaságról szóló vitában, 1946-ban.¹ A királyság idején, egészen a 20. század elejéig megkérdőjelezhetetlen legitimációs ereje volt, vagyis kizárólag az lehetett törvényes király, akit a Szent Koronával koronáztak meg. Sajátosan magyar gondolat, hogy nálunk a korona tisztelete, méltósága és ereje az első királytól, Szent Istvántól származott.² A korona jelentősége mint nemzeti jelkép és mint a történelmi folyamatosság megjelenítője, sőt legitimációs ereje sem csökkent 1918 után a társadalom szemében, attól függetlenül, hogy immár nem volt király. Annál nagyobb dilemmát jelentett azonban a 20. századi magyar politikai vezetők számára, hogy hogyan viszonyuljanak a Szent Koronához egy olyan korban, amikor már nem kellett kit megkoronázni. Mégis, hogyan kellene kezelnie a modern politikának egy középkori jelvényt, aminek a szimbolikus jelentéstartalma is a középkorban-újkorban fejlődött ki? Milyen jelentéstartalommal ruházzák fel, egyáltalán, törődjenek-e vele? Károlyi Mihálytól Szálasi Ferencen át Kádár Jánosig bezárólag minden első számú vezető horizontján megjelent a kérdéskör így vagy úgy. A korona története jól feldolgozott,³ így jelen írásban nem új információk bemutatására vállalkozunk, sokkal inkább annak megvilágítására, hogy a számos rendszerváltással teletűzdelt 20. századi magyar történelem során az egyes politikai erők között mennyiben figyelhető meg folyamatosság vagy éppen törés a Szent Koronáért folytatott „harcban”.

1 Slachta Margit felszólalása a Magyarország államformájáról szóló törvényjavaslat tárgyalása során, 1946. január 31. = *Slachta Margit beszédei a magyar parlamentben*. szerk., sajtó alá rend. és jegyz. PETRÁS Éva – SCHLACHTA Boglárka Lilla – SZABÓ Róbert, Barankovics István Alapítvány–Gondolat, Bp. 2021. 148.

2 KARDOS József: *A Szent Korona-tan és a legitimizmus*. Gondolat, Bp. 2012. 9.

3 Lásd többek között. BERTÉNYI Iván: *A magyar szent korona*. Kossuth, Bp. 1996.

A KÖZTÁRSASÁG ÉS ANNAK ÁRNYALATAI

A Károlyi Mihály fémjelezte, 1918 novemberében kikiáltott köztársasági államforma egyszerre jelentette az I. világháborúba torkolló régi rend elutasítását, az új iránti vágyat, valamint a háború kimenetelét eldöntő, a republikanizmus eszméjét valló Egyesült Államok kívánalmainak való megfelelést. Nem meglepő módon a Szent Korona helyett immár királyi koronának nevezett jelkép kikerült a címerből,⁴ Károlyi Mihály pedig nem kis nemtörődömségről tett tanúbizonyságot: „Amikor gróf Ambrózy Gyula koronaőr Károlyihoz ment, hogy mit tegyen a koronával, Mihály egy órát megváratta és aztán azt felelte, hogy dugja zsebre.”⁵ Az emlegetett Ambrózy hiába próbált többször is lobbizni annak érdekében, hogy egy esetleges francia megszállásra és a korábbiakhoz képest megváltozott viszonyokra tekintettel rejtse el a koronát, s ne maradjon a budai várban található pánceleteremben, ahol 1890 óta őrizték, a felvetés süket fülekre talált.⁶ Felmerült viszont a döntéshozók részéről, hogy a koronát az országos levéltárban helyezték el, de nem önmagában, hanem IV. Károly lemondó levelével és a köztársasági államforma elismeréséről szóló okirattal együtt. A terv megvalósulását nem csak a rendszer rövid fennállása gátolta meg, hanem az is, hogy az új levéltári épület még nem volt kész, így a korona maradt a helyén. A közéleti diskurzus szintjén felmerült a korona múzeumba helyezése, mondván: „A korona oda kerül, ahova való: a régiségtárba”, sőt a megsemmisítése is, jobban mondva az, hogy részekre kellene szedni, mert úgy is értékes marad, miközben spirituális ereje megszűnik. A *Népszava* egyik cikke ment a legmesszebb, ami a koronát tömegszórakoztatási eszközként körbevitette volna az országban, és az ebből befo-lyó jövedelmeket a közösség érdekében kívánta felhasználni.

A korszakban felröppent az a rémhír is, hogy a koronát esetleg eladnák, ahogy arról Ritoók Emma író nő visszaemlékezésében is olvashatunk: „Köztársaság vagyunk és aggódunk a koronaért. [...] De eddig semmiféle ellenség nem gondolt arra, hogy eladja, mint Károlyiról beszélük.”⁷ Ugyanez még elterjedtebb szóbeszéd lett Kun Béla és a magyarországi Tanácsköztársaság 133 napos uralma alatt. Noha ekkor ténylegesen felmerült az eladás lehetősége, nagyon kevés megbízható információ áll erről rendelkezésünkre, álhír viszont annál több: a koronát már el is adták; elszállították az országból; vagy éppen Kun Béla használta azt éjjeliedénynek.⁸ A korona biztonságát fenyegető légkörrel számolt be a korona testőrségéhez tartozó Fenyvesi Imre is, aki attól tartott, egyik nap elviszik a Szent Koronát: „A kommunizmus alatt voltak aztán olyan napok is, amikor alapos okunk volt föltenni, hogy Kun Béláék be akarnak nyomulni a pánceleterembe.” Szerinte ha nem bukik el a Tanácsköztársaság, a vörösök idővel elvitték volna a várból a Szent Koronát.⁹

Minden korabeli aggodalom ellenére a korona átvészelte 1918–19 kaotikus időszakát, amiről Horthy Miklós 1920 márciusában személyesen is megbizonyosodott.¹⁰ A Szent Korona épségben maradása 1918 őszétől a Tanácsköztársaság bukásáig a szerencse mellett leginkább a vezetőket jellemző tanácsstalanságnak köszönhető. A rendelkezésükre álló idő alatt nem tudták eldönteni, mit csináljanak egy olyan, az ő uralmukat megelőző időszak viszonyait jelképező tárggyal, amivel gyökeresen szakítani akartak. Ez a törés a szimbólumok szintjén, ahogy részben már láttuk, meg is történt.¹¹ Ennek leképeződése volt az is, mikor 1919. május elsején, a Tanácsköztársaság demonstratív eseményén, a várpalota kupoláján látható Szent Koronát jakobinus sapkával takarták le.

**a Szent Koronát
jakobinus sapkával
takarták le**

4 HORVÁTH Attila: *A Szent Korona és a magyar történeti alkotmány = A Szent Korona hazatérésének 40. évfordulója*. szerk. SZABÓ István, Pázmány Press, Bp. 2019. 99.

5 Idézi SCHMIDT Mária: *Új világ született 1918–1923*. Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásért Közalapítvány, Bp. 2019. 101.

6 Vörös Boldizsár: *Múzeumba helyezni? Megsemmisíteni? Eladni? A Szent Korona az 1918–1919-es magyarországi forradalmak idején = A Szent Korona magyarországi kalandjai (1301–2001)*. szerk. PÁLFFY Géza, HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Bp. 2023. 575.

7 RITOÓK Emma: *Évek és emberek*. szerk. PRITZ Pál, MTA BTK Történettudományi Intézet–Magyar Történelmi Társulat–Nemzetközi Magyarországtudományi Társaság, Bp. 2022. 141–142.

8 VÖRÖS: *I.m.* 591–592.

9 *Új Nemzedék*, 1919. szeptember 30.

10 *Friss Újság*, 1920. március 21.

11 VÖRÖS: *I.m.* 605.

KIRÁLY NÉLKÜLI KIRÁLYSÁG

Horthy Miklós éppen egy évvel a köztársaság kikiáltását követően, 1919. november 16-án vonult be fehér lován Budapestre. Jól ismert beszédében tetemre hívta a fővárost, amely „megtagadta ezer éves történelmét, [...] porba rántotta a szent koronát, meg a nemzet színeit és vörös rongyokba öltözött”.¹² A megbocsátás egyik feltételeként a szent korona újbóli szeretetét említette. Az új honfoglalást szimbolizáló történelmi aktus már előre jelezte a történelmi folyamatossághoz való visszakapcsolódás vágyát.¹³ Alkalmas volt többek között a megrendült nemzeti identitás erősítésére, a változatlanság, a töretlenség, az 1918 előtti és utáni idők azonosságának a kimutatására, sőt a király nélküli királyság igazolásában is szerepet játszott.

Horthy visszaemlékezése szerint 1922-ben egy csoport az ország stabilitása érdekében felajánlotta neki a Szent Koronát. Válaszában úgy fogalmazott: „kormányzóvá választásom alkalmával azért nyilvánult meg velem szemben a bizalom, mert tisztességes és becsületes férfinak tartanak. Ha a korona után nyúlnék, nem lennék többé sem önzetlen, sem tisztességes és már másnap szembefordulnának velem a tulajdon édes testvéreim. Én tehát semmilyen körülmények között, még egyhangú népszavazás esetén sem fogadnám el soha a királyi méltóságot.”¹⁴ Megkoronázása a későbbiekben is felmerült a szélső-jobboldal részéről, a kormányzó azonban ezt határozottan cáfolta, sőt bosszantotta az ötlet.¹⁵ Kállay Miklós miniszterelnök 1942-ben, Horthy István kormányzóhelyettes halálát követően írt levelet az utódlással kapcsolatban a kormányzónak, amiben kitért a kétéves ifj. Horthy István megkoronázásának ötletére, amit ő több okból sem támogatott. Szerinte „ha mégis ma koronázni akarunk, azt csak főméltóságod fejére teheti az ország”, de a miniszterelnök végül nem erre a következtésre jutott.¹⁶

A Szent Korona a két világháború között a történelmi Magyarország egységének jelképeként az egész korszakot meghatározó revíziós törekvéseknek is alapot adott, mondván, hogy minden terület, amely egykor a Szent Koronához tartozott, elidegeníthetetlenül a koronáé, így jogos az egész történelmi Magyarország teljes területének a visszaigénylése. Az elvesztett területeknek vissza kell térnie a magyar Szent Korona „testébe”; Timon Ákos megfogalmazásában:

„A világháború és a bolsevizmus következtében szétdarabolt magyar nemzet a szent korona személyiségében, misztériumában látja azt a misztikus nagy erőt, azt a hatalmas történelmi tényezőt, mely a szent koronához tartozó népek és területek állami egységét – habár nagy küzdelmek árán is – újból létrehozni fogja.”¹⁷

Az 1930-as években aztán a Szent Korona-eszme mint ősi magyar alkotmányos elv a diktatórikus törekvések gátját, az ország függetlenségének elvi védelmét jelentette. Az olasz fasizmus és a német nemzetiszocialista eszmékkel szemben Mindszenty József, Pethő Sándor, Szekfű Gyula és a többi jobboldali, konzervatív gondolkodó – többek között – a Szent Korona-tanra hivatkozva érveltek.

a történelmi
Magyarország
egységének
jelképe

12 HORTHY Miklós: *Emlékirataim*. Európa, Bp. 1990. 130.

13 Lásd bővebben: TURBUCZ Dávid: *Horthy Miklós bevonulása Budapestre: 1919. november 16.* [ujkor.hu](https://ujkor.hu/content/horthy-miklos-bevonulasa-budapestre), 2019. november 16. <<https://ujkor.hu/content/horthy-miklos-bevonulasa-budapestre>>.

14 HORTHY: *I.m.* 160–161.

15 TURBUCZ Dávid: *A Horthy-kultusz 1919–1944*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Bp. 2015. 193.

16 Kállay Miklós miniszterelnök levele Horthy Miklóshoz a Horthy István kormányzóhelyettes halála után kialakult helyzetről, 1942. szeptember 1. = *Horthy Miklós titkos iratai*. szerk. Szűcs László – SZINAI Miklós – TELEKI Éva, Kossuth, Bp. 1962. 328.

17 TIMON Ákos: *A Szent Korona elmélete és a koronázás* [1920] Nemzeti Örökség Kiadó, Onga, 2017. 7.

Uralkodó eszme – A közszemlére helyezett Szent Korona és a koronázási ékszerek a királyi palota báltermében, 1938
(*Fortepan / Pálkás Zsolt*)

Ahogy láthattuk, a Szent Korona számos jelentéssréteggel gyarapodott a két világháború közötti időszakban. Jelentősen továbbfejlődött tehát a közép-kor végén megalapozott Szent Korona-tan, ami az alkotmányos állami folytonosság jelképeként azonosította a koronát. Ezt a közjogi tételt Werbőczy István fogalmazta meg elsőként nagy hatású *Tripartitum* című munkájában. E szerint a magyar államot a király és a nemzet (1848-ig értsd: a nemesség) alkotja, ők a „Szent Korona egész teste”. Vagyis: a nemzet tagjai részt vesznek az államhatalom gyakorlásában, a király pedig nem saját jogán, hanem a korona révén rendelkezik a hatalmával. A király tehát nem egyeduralkodó, a hatalom megosztott. Ezt a 19. században, majd ahogy láthattuk, a Horthy-korszakban, modernizálták a fennálló körülményeknek megfelelően. A korszakban visszaállították a történelmi címert, és a koronaóri tisztséget is fenntartották.¹⁸ 1928-ban reprezentatív törvényt fogadtak el a Szent Korona őrzéséről, részletesen szabályozva azt. 1930-tól pedig a bíróságok az ítéleteket nem a magyar állam, hanem a Szent Korona nevében hozták, az erről szóló törvény indoklása szerint: „A bírói hatalom is külsőleg a Szent Koronában elevenedik meg a legtokéletesebben.”¹⁹

A korona által képviselt erőt érzékelték a hazánkba érkező külföldiek is. Jeremiah Smith, a népszövetségi kölcsön amerikai főbiztosának az volt a kérése, mielőtt távozott volna az országból, hogy megtekinthesse a Szent Koronát. Ezt követően úgy fogalmazott: „Most már tudom, hogy Szent István szent koronája: maga – egész Magyarország”.²⁰ Ugyanez volt a kérése Pacelli bíborosnak, a későbbi XII. Pius pápának 1938-ban, aki le is térdelt a korona előtt, amit a már idézett Slachta Margit a következőképpen értelmezett: „Nincs a világnak egy másik ilyen koronája, ha még olyan értékes is, hogy egy orszá-

got lehet rajta venni, vagy pedig ha olyan is, mint a napóleoni korona, amelyet nem ékkövek, hanem Napóleon hadvezéreinek arcképei díszítenek, amely előtt valakinek is eszébe jutna letérdelni.”²¹

A korona legitimációs erejét a németek kegyéből hatalomra kerülő Szálasi Ferenc is érzékelte. Az ún.

Hungarista Magyar Birodalomról írva naplójában így fogalmazott: „A nemzet politikai, gazdasági és társadalmi akaratát, közösségét és egységét a Szent Koronázási Ékszerek juttatják kifejezésre. A Szent Korona az akaratot, a Szent Jogar a közösséget, a Szent Alma az egységet.”²² Nem véletlenül ragaszkodott hozzá, hogy november 4-én a Szent Korona előtt tegye le nemzetvezetői esküjét, majd ahogy a szovjet csapatok előrenyomulásával párhuzamosan a nyilások nyugatra szorultak, mindvégig vitték magukkal a Szent Koronát, Szálasi ugyanis ezzel akarta kifejezni hatalmának törvényességét és a jogfolytonosságot, valamint abban bízott, hogy erre hivatkozva tárgyalóképes partner lesz a szövetségesek szemében. Végül Ausztriában parancsot adott a korona elásására. Nem kevés bonyodalmat követően az elásott kincsek az amerikaiak kezébe kerültek. Egy fürdőszobában mosták meg a kincseket a rájuk tapadt piszoktól, majd a padlón szárították meg őket, mígnem visszakérültek eredeti ládájukba. A kincseket előbb Németországba, majd 1953-ban az Egyesült Államokba szállították, és az amerikai nemzeti aranykincssel együtt őrizték Fort Knoxban.

SE VELED, SE NÉLKÜLED

Már a háború után nem sokkal felmerült a korona hazaszállításának kérdése. Ekkor azonban még maga a miniszterelnök, Nagy Ferenc kérte azt, hogy a koronázási jelvények maradjanak átmenetileg amerikai gondnokság alatt.

18 HORVÁTH Attila: *A Szent Korona és a magyar államiság további szimbólumai = A magyar állam karaktere.* szerk. ORBÁN Balázs – SZALAI Zoltán, MCC, Bp. 2019. 161.

19 1930. évi XXXIV. törvénycikk; MÁTHÉ Gábor: *A Szent Korona-eszme = A szimbólumok üzenete.* szerk. MEZEY Barna, ELTE Eötvös Kiadó, Bp. 2011. 330. és HORVÁTH: *A Szent Korona...* I.m. 96.

20 HORTHY: I.m. 169–170.

21 SLACHTA: I.m. 148.

22 Szálasi Ferenc naplói (1942–1946). közr. KARSAI László, Magvető, Bp. 2016. 530.

Egyezményes jel –

A koronás magyar kiscímerrel díszített papír-írószer bolt kirakata 1944-ben, a győzelem „V” jelével (Fortepan / Divéky István)

Részben tartott a Szövetséges Ellenőrző Bizottság szovjet vezetésének esetleges negatív álláspontjától, valamint sajtóhírek alapján attól is, hogy Csehszlovákia követeli a koronának és a hozzá tartozó ékszereknek egy „ENSZ-múzeumban” való elhelyezését.²³ Annak gondolata, hogy a korona nagyobb biztonságban van külföldön, mint az országban, nem újkeletű: Kossuth Lajos Amerikába akarta vinni a koronát Ferenc József elől.²⁴ Mindszenty József hercegprímás, a magyar katolikus egyház feje azért járt közben, hogy a Szentszék kapja meg a koronát, mondván, „a Szent Koronát, ezeréves és legféltettebb egyházi és nemzeti ereklyénket és kincsünket azért akartam Rómába vitetni, hogy

23 BORHI László: *Nagyhatalmi érdekek hálójában. Az Egyesült Államok és Magyarország kapcsolata a második világháborútól a rendszerváltásig*. Osiris, Bp. 2015. 348.

24 GLANT Tibor: *A Szent Korona amerikai kalandja és hazatérése*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2018. 23.

Első fecske –

Rendszerváltó tüntetést rögzítő videós kötött, koronás címerrel díszített pulóverben, 1989. március 15. (Fortepan / Marics Zoltán)

a bizonytalan és viszontagságos helyzetből kimentsem.”²⁵ A Mindszenty-per során egyébként Rákosi személyesen eszközölte ki, hogy a korona ügye is az egyik vádpont legyen. A bíboros később is kulcsfigurája maradt a Szent Korona ügyének: 1970-ben és azt követően többször is levélben kérte Nixon amerikai elnököt, hogy ne adja ki a Szent Koronát a „Sátán eme követőinek”.²⁶

A korona ügye a kommunista diktatúra alatt eltérő intenzitással ugyan, de újra és újra előkerült a magyar–amerikai kétoldalú kapcsolatok horizontján: kezdetben mint tehertétel, a ’70-es évek második felében pedig mint az enyhülési politika megtestesülése. Rákosit és Kádárt egyaránt foglalkoztatta a Szent Korona visszaszerzésének gondolata. Azonban a szándék komolysága már jelentős eltérést mutatott, a kommunistáknak ugyanis ambivalens volt

25 MINDSZENTY József: *Emlékirataim*. Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Bp. 1989. 251

26 GLANT: *I.m.* 131.

a viszonya a koronával. Egyrészt értették azt, hogy mekkora erő rejlik benne, hiszen a kommunista elit a Horthy-korszakban szocializálódott. Ugyanakkor erősen kérdéses, hogy érdekükben állt-e visszakapni valamit, ami egy, általuk megvetett és ördöginek tételezett korábbi rendszer alapvetését képezte és legitimitációját biztosította, ráadásul az irredenta politika alátámasztásául szolgált.²⁷ A korona a történelemértelmezésükben a feudalizmus, a klerikalizmus, a 400 éves Habsburg elnyomás szimbóluma, de ami még ezeknél is súlyosabb: „fasiszta jelkép” is, hiszen Szálasi Ferenc erre tette le az esküt.²⁸ Ez magyarázza, hogy egészen 1978-ig, a korona visszaszolgáltatásáig nem folyt érdemi koronakutatás, az megszűnt „szentnek” lenni, csakúgy, ahogy első királyunk, István is. A Szent Korona és vele együtt a Szent Korona-tan, oly sok mindenhez hasonlóan, tabusítva lett. A címerről újfent lekerült a Szent Korona. Az államforma 1946-ban köztársaság lett.

Mindazonáltal Rákosiék kísérletet tettek a visszaszerzésre, ugyanakkor azt is valószínűsíthetjük, hogy ők maguk is tudták, hogy annak realitása csekély.²⁹ Az ÁVH 1949. november 18-án szabotázs, kémkedés és embercsempészs vádjával letartóztatta a Standard Elektromossági Rt. amerikai igazgatóját, Robert A. Vogelert, valamint brit helyettesét és a cég hét magyar alkalmazottját. Az ügy a még magánkézben lévő külföldi vállalatok államosítását lett volna hivatott igazolni. Vogelert 15 évre ítélték, majd 1951. április 28-án váratlanul szabadon engedték, és Bécsbe távozott. A háttérben ugyanis hosszú alkudozás zajlott, amely során Vogeler szabadon bocsátása fejében a magyar kormány a tárgyalások bizonyos pontján négy követeléssel lépett fel, ennek egyike pedig az volt, hogy adják vissza a Szent Koronát.³⁰ Az amerikaiak, ahogy azt Rákosiék előre sejtették, nem mentek bele az alkuba. Ebben közrejátszott az is, hogy szívárogtatás útján az információ a *The New York Times* címlapján landolt, innentől kezdve pedig az USA a nyilvánosságban úgy tűnt volna fel, mint akire rákényszeríti az akaratát egy szovjet érdekszférába tartozó kis ország. Az emigráns magyarság is heves tiltakozó kampányba kezdett. Európai, amerikai és ausztráliai magyar csoportok vezetői táviratokkal, feliratokkal ostromolták az amerikai külügyminisztériumot és a Fehér Házat. Horthy Miklós, az egykori kormányzó Lisszabonban felkereste az amerikai nagykövetet, hogy tiltakozzon.³¹ Az amerikai követ tömören így foglalta össze, mit is jelentett Rákosi számára a korona: „A helyzet ironikus, hiszen a korona maga csekély értékkel bír önmagában és a monarchikus szuverenitás jelképeként sem az a tárgy, aminek a demokratikus Egyesült Államok vagy a kommunista Magyarország érzelmi vagy szimbolikus jelentőséget tulajdoníthatna. Visszaszerzése persze komoly belső sikert jelentene a rendszer számára. Az, hogy visszatartjuk, a rendszer számára a propaganda hasznos eszközét jelenti. Akár így, akár úgy, mi tűnünk vesztesnek.”³²

Az amerikai érvelés szerint a kérdéses tárgyak nem hadizsákmányok, „nem erőszakkal vitték el Magyarországról, hanem megőrzés céljából adták át az amerikai hatóságoknak”, egyfajta letétként kezelik őket, ezért nem képezik restitúció tárgyát.³³ Ez az álláspont a '70-es évek végéig érvényben maradt, hiába kérte a korona visszaszolgáltatását számos, hivatalos és nem hivatalos csatornán is a magyar kormány. Furcsának hathat, de a magyar politikai vezetés egészen 1970-ig azt se tudta egészen biztosan, hol kellene keresnie a koronát: felmerült, hogy esetleg Ausztriában van, vagy a Szentszéknél kellene kopogtatni. Végül Boldizsár Iván kommunista kádernek és újságírónak mint a *New Hungarian Quarterly* főszerkesztőjének árulta el az amerikai külügyminiszter a korona őrzési helyét.³⁴

27 Martin MEVIUS: Koronát Rákosinak! A Vogeler-ügy, a Szent Korona és a magyar szocialista rendszer nemzet(köz)i legitimitációja, 1945–1978. *Múltunk*, 2011/2. 147.

28 SZERENCSES Károly: *A Szent Korona hazatérése Amerikából = A Szent Korona hazatéréseinek 40. évfordulója*. szerk. SZABÓ István, Pázmány Press, Bp. 2019. 54.

29 Részletesebben lásd MEVIUS: *I.m.*

30 GLANT: *I.m.* 80.

31 SZABÓ Csaba: Az „elveszett” magyar Szent Korona hazatérése. Archivnet, 2008/1. <https://www.archivnet.hu/politika/az_elveszett_magyar_szent_korona_hazaterese_1978ban.html>

32 MEVIUS: *I.m.* 170–171.

33 BORHI: *I.m.* 348–49.

34 GLANT: *I.m.* 90.

„NÉPTŐL A NÉPNEK”

A korona 1978-as visszaszolgáltatása kizárólag a hidegháborús viszonyok kontextusában értelmezhető. Már egy 1962-ben az MSZMP KB Politikai Bizottsága elé terjesztett határozati javaslat szerint is szükség volt az amerikai–magyar viszony normalizálására. Magyar részről a kapcsolatok normalizálásának feltételeit öt pontban jelölték meg, az utolsó pont az „elrabolt koronaékszerek visszaadása” volt.³⁵ Így a '60-as évek közepétől lassan, de folyamatosan javuló amerikai–magyar kapcsolatok egyik lényegi kérdésévé vált a koronázási ékszerek ügye, amiben Kádárék egyfelől Moszkva támogatását is bírták, másfelől presztízskérdést jelentett. 1975 két okból is fordulópont: mindenekelőtt a Mindszenty-kérdés pár évvel korábban lezajlott diplomáciai megoldása, majd a bíboros ebben az évben bekövetkezett halála volt az a nulladik pont, ami lehetővé tette egyáltalán a kérdés érdemi tárgyalását. Emellett kellett ehhez az 1975-ös helsinki találkozóra is, vagyis az enyhülés csúcspontja.

A végleges döntés 1977-es meghozataláig azonban számos érv és ellenérv merült fel az amerikaiak részéről. Az ügy a legfelsőbb amerikai szintekig jutott, jelentős politikai súlya volt. Végül Jimmy Carter állt bele a döntésbe, és vállalta az azzal járó belpolitikai kockázatot, amit a magyar és tágabb értelemben a kelet-európai emigráció ellenállása, vagyis potenciális választók elidegenítése jelentett. Szerintük ugyanis a korona visszaadása törvényességet biztosítana egy általuk törvénytelennek tartott kommunista rendszer számára.

Kádár János célja pedig pontosan ez volt: rendszere nemzetközi legitimitációjának egyértelműsítése. Az az ambivalencia, ami Rákosiékat még jellemezte, ekkor már nincs jelen. 1977–78-ra Kádár már nyíltan fel merte vállalni a Szent Korona hazatérését és nyilvános kiállítását annak minden bel- és külpolitikai ódiumával együtt. Ugyanakkor kötéltaancot járt, hiszen a magyar–amerikai kapcsolatok látványos javulása belső és külső kritikát is könnyen kiválthatott, el kellett kerülnie azt a látszatot, mintha túlzott engedményeket tenne a Nyugatnak.

Az USA részéről a fő cél Kelet-Európa tekintetében az volt ekkoriban, hogy szépen lassan, fokozatosan, a szovjetek haragját és az abból fakadó katonai beavatkozást elkerülve építsék a kapcsolatokat a Nyugat és a térség között. Az volt az elképzelésük, hogy a kelet-európai térség államai majd „függetlenebb” egységekké válnak, amelyek javítanak a lakosság helyzetén, és erősebb kötődést építenek ki a nyugati világ felé, amivel párhuzamosan gyengülhet a Szovjetunió befolyása.³⁶ Vagyis: igen a kevésbé elnyomó rendszerekre és a hosszabb szovjet pórázra, de nem a teljes demokráciára vagy a szovjethatalom megszüntetésére.

Magyarország ideális alanyának bizonyult. Egyrészt Kádár Jánosról és rendszeréről az idő előrehaladtával pozitív irányba változott a kép, elfogadhatóvá vált a Nyugat szemében. Az amerikai külügyminiszter, Vance ki is jelentette: „Magyarország lett a Varsói Szerződés legszabadabb országa.”³⁷ Másrészt az amerikai külpolitikában fokozatosan felértékelődtek azok a kisebb kelet-európai országok, amelyek képesek voltak saját mozgásterük bővítésére. Harmadrészt az amerikai–szovjet viszony 1975 után bekövetkező megromlásakor felértékelődtek azok a kisebb országok, amelyek töretlenül jó viszonyt ápoltak a Szovjetunióval. Így „közvetítőként” amerikai részről csak Magyarország jöhetett szóba.

Miután Carter elnök bejelentette a döntését 1977 novemberében, az amerikaiak fő problémája az volt, hogy hogyan tegyék egyértelművé, hogy nem a kommunista rendszer legitimitációja a szándékuk. Miközben Kádár János személyesen nagyra becsült volt, és rendszerének eredményei tették lehetővé a kapcsolatok javítását, őt mint az '56-os forradalom leverőjét viszont inkább nem szerették volna az átadási

” a magyar nép
kapta vissza
az amerikai néptől

³⁵ Uo. 87.

³⁶ BORHI: I.m. 324–325.

³⁷ Uo. 347.

Régi dicsőség –

Az Országházban kiállított Szent Korona a koronázási ékszerekkel, 2010
(Flickr / Nyikos János)

ceremónián látni. A magyarok abba is belementek, hogy az Országházon aznap nem volt vörös, csak magyar zászló, az ünnepséget nem az *Internacionálé*, hanem a *Szózat* zárta. A visszaadás feltételeként el kellett ismerni: a magyar nép kapja vissza azokat az amerikai néptől. Ebből fakadt az, hogy „az átvétel-nél jelen levők /mintegy 200 fő/ összetétele népfrent-jellegű legyen.”³⁸ Nagy kérdés volt továbbá, hogy hova kerüljön a korona. Az amerikaiak ragaszkodtak hozzá, hogy az a nagyközönség számára megtekinthető legyen. Dávid Katalin művészettörténész, aki szakértőként vett részt a korona hazahozatalának folyamatában, amellet kardoskodott, hogy ez nem egy múzeumi tárgy, hanem az ország szimbóluma. Elmondása szerint Aczél György a vár kupolájába szeretne volna elhelyeztetni a tárgyat, ez a verzió szerepel még egy 1977-es decemberi pártiratban is javaslatként.³⁹ Végül – hogy kizárólag Dávid Katalin közbenjárásának köszönhetően, vagy más is közrejátszott, nem tudjuk – a koronát a parlament vette át, de ideiglenesen a Nemzeti Múzeumba került kiállításra.⁴⁰

A Szent Korona hazatérése két, egymással ellentétes folyamatot jelzett: egyszerre erősítette és gyengítette a Kádár-rendszert. Erősítette, hiszen a korona visszaadása, ha akarták az amerikaiak, ha nem, a Kádár-rendszer legitimációjának üzenetét jelenítette meg. Nem mellesleg pedig a szovjet érdekszféra tartós elfogadását is. A ceremónián az Országgyűlés elnöke, Apró Antal (az 1956

38 Jegyzőkönyv a Politikai Bizottság 1977. december 13-án megtartott üléséről. <https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/pdfview2?file=static/documents/mszmp_mdp/HU_MNL_OL_M-KS_288_05_07330.pdf#search=Korona&page=9>

39 Javaslat a Politikai Bizottságnak. Puja Frigyes, 1977. december 9. <https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/pdfview2?file=static/documents/mszmp_mdp/HU_MNL_OL_M-KS_288_05_07330.pdf#search=Korona&page=63>

40 Dávid Katalin a MMA Népművészeti Tagozata Pódiumbeszélgetésén, Pesti vigadó, 2015. december 7. <<https://www.youtube.com/watch?v=Lq9eicwUOi8>>

utáni megtorlás egy másik felelőse Kádár mellett) beszédében a Magyar Népköztársaság nevében köszönte meg a „kormány külpolitikájának visszaigazolását”.⁴¹ Összességében a Szent Korona visszaszerzése, majd az azt követő kereskedelmi egyezmény megkötése a szocialista magyar diplomácia legnagyobb eredménye volt az egész hidegháború korszakában. Mindez illeszkedett Kádár külpolitikai „sikersizériájába”: a ’70-es évek végén, a ’80-as évek elején számos fontos diplomáciai találkozója volt nyugati politikai vezetőkkel.⁴² Másrészt viszont gyengítette és bomlasztotta a fennálló rendszert, az aktus a rendszerváltoztatáshoz vezető út egyik fontos állomásának is tekinthető. Washington ugyanis nyilvánvalóan elérte a stratégiai célját Budapesten. Az esemény tematizálta a közbeszédet, a felszínre kerültek addig tabusított, a nemzeti érületet erősítő témák: Szent István, a Szent István-i államiság, maga a Szent Korona. A Tömegkommunikációs Kutatóközpont közvéleménykutatása szerint a lakosság 99 százaléka hallott a korona hazatéréséről, és 85 százalék látta a tévéközvetítést.⁴³ Hiába próbálta úgy keretezni a kádári propaganda, hogy a Magyar Népköztársaság a történelmi Magyarország örököse, a Szent Korona semmilyen módon nem volt beilleszthető a kommunista ideológiába.⁴⁴ Ráadásul az amerikaiak azt is feltételként kötötték ki, hogy minden magyar megtekinthesse a koronát, bárhol is él a világon, ezért beutazási vízumot kellett biztosítani a külföldön élő magyaroknak. Ezáltal a Kádár-rendszer akaratlanul is hozzájárult a vasfüggöny fokozatos lebontásához, egyben pedig a saját maga felszámolásához.⁴⁵ Talán ezt a politikai csapdát érezte meg Király István, a Kádár-rendszer egyik meghatározó kultúrpolitikusa is: „Az esemény arról tanúskodik, hogy Brzezinski [Carter elnök nemzetbiztonsági főtanácsadója] politikája nagyon okos. Mi nem gondoltuk át a dolgot, csak hagytuk magunkat belesodortatni, és nem gondoltunk a jövőre.”⁴⁶

MÚZEUMBÓL PARLAMENTBE

A rendszerváltoztatást követően szinte rögtön felmerült a kérdés, hogy milyen legyen az ország új címere: koronás vagy korona nélküli? Az újonnan összeülő, immár demokratikusan megválasztott országgyűlés egyik legádázabb vitája bontakozott ki, végül a Szent Korona szerepeltetése mellett döntöttek, és ez jól megfér a köztársasági államformával. A Szent Korona a magyar állam történelmét, a magyar állam függetlenségét, az alkotmányosságot, a jogrendet, a törvényességet jelképezi címerünkben. A millenniumi év nyitányaként 2000. január elsején a Szent Korona a Magyar Nemzeti Múzeumból a magyar rendek modern kori utódai, a nép által demokratikus úton választott képviselők székházába, a parlamentbe került. Az 1945-ben megszűnt koronaörökséget 2011-ben ismét felállították. Alaptörvényünk Nemzeti Hitvallása pedig kimondja: „Tiszteletben tartjuk történeti alkotmányunk vívmányait és a Szent Koronát, amely megtestesíti Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét.”⁴⁷ ■

41 RING Orsolya – Soós Viktor Attila: *A Szent Korona átadás-átvétele 1978-ban*. Archivnet, 2008/3. <https://archivnet.hu/diplomacia/a_szent_korona_atadasatvetele_1978ban.html>

42 Részletesebben lásd PRITZ Pál: *100 év. A trianoni Magyarország képes története*. Kossuth, Bp. 2020. 238–240.

43 Idézi MEVIUS: *I.m.* 173.

44 SZERENCSES: *I.m.* 65.

45 BORHI: *I.m.* 363.

46 KIRÁLY István: *Napló 1956–1989*. szerk. SOLTÉSZ Márton, Magvető, Bp. 2018. 559.

47 Magyarország Alaptörvénye, 2011. április 25. <<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv>>